

Драги гости, колегинице и колеге, даме и господо

Идеја успостављања Уставног суда у Југославији била је присутна још приликом израде Устава ФНРЈ од 1946. године. Ипак, она је у потпуности реализована тек са доношењем Устава од 1963. године и на савезном и на републичком нивоу. Тиме је у политички систем Федеративне Републике Југославије и њених република уведен Уставни суд као нова демократска институција. Заштита уставности и законитости поверена је Савезном уставном суду и републичким уставним судовима у складу са Уставом, као међусобно независним институцијама. Тако је и на нивоу Федерације и на нивоу република успостављен систем уставно-судске контроле. Уставном суду Југославије поверена је заштита савезне а уставним судовима република републичке уставности.

Уставни суд Србије основан је 26. јуна 1963. године Одлуком Народне скупштине о избору председника и судија донете на темељу одредбе члана 171. став 1. тачка 8. Устава Социјалистичке Републике Србије од 1963. године. Тиме се Уставни суд Србије, као и Уставни суд Југославије и остали уставни судови њених република, сврстао у ред најстаријих уставних судова на свету, одмах иза Уставног суда Аустрије, Немачке и Италије. Уставом од 1963. године била је одређена и надлежност Уставног суда Србије, као и правна дејства његових одлука. Уставном суду је стављено у надлежност да одлучује о уставности и законитости закона и других општих аката, заштити права самоуправљања и других основних права и слобода утврђених Уставом, да решава сукобе надлежности између судова и других државних органа, да решава спорове о правима и дужностима друштвено-политичких заједница и да прати појаве од интереса за остваривање уставности и законитости. Међутим, упркос тако установљеној надлежности почетак рада Уставног суда Србије обележен је симболичким покушајем заштите уставности и законитости. Она се исцрпљивала у доношењу одлука о уставности и законитости самоуправних општих аката, јер све до 1974. године Суд није ценио уставности ни једног од донетих закона. Ипак, због тога се не могу умањити, а још мање обезвредити постигнути резултати Суда у том периоду. Они су остварени у миљеу тадашњих друштвено-политичких односа утемељених у јединству власти и ауторитативној владавини једне

партије. Шта више, и за уставно судство Републике Србије установљено Уставом од 1963. године с правом се може рећи да је почивало на идеји непосредне апстрактне контроле уставности и законитости и да је представљало израз модерних европских тенденција тог времена. То не значи и да је тадашњи Уставни суд стајао на бранику владавине права мимо и изван сагласја са правно-политичким опредељењима тадашње државе. Међутим, и у тим условима његове активности су оставиле видљив траг у вршењу контроле уставности и законитости. Оне су се поред оцене уставности општих аката реализовале и кроз уставно овлашћење Суда да Скупштини укаже на несагласност појединих закона са Уставом. Тим поводом испољена иницијатива Суда неретко је и верификована одлуком Скупштине да измени закон на чију неуставност је указивано. Све то недвосмислено говори да деловање и рад Уставног суда тог времена није представљало само пионирске покушаје оправдања његовог места и улоге у очувању владавине права. Напротив, она се исказивала у суштинском доприносу установљења и остварења темељених начела владавине права. На тај начин Уставни суд Србије следио је пример пре њега основаних уставних судова Аустрије, Немачке и Италије и пролазио кроз све промене европског модела уставног судства. Оне су јединим делом биле опредељене претходно извршеним променама устава, али и непосредним настојањем Уставног суда да својим одлукама потврди Уставом прокламовани циљ успостављања и јачања владавине права. Таква настојања Уставног суда су и практично реализована у периоду од 1974. до 1990. године доношењем 31. одлуке о несагласности закона са Уставом.

Улога Уставног суда Србије битно је измењена Уставом од 1990. године. Доношењем тог Устава Србија је отворила ново поглавље уставности напуштањем дотадашњег система социјалистичке уставности и прихватањем традиционалних европских уставних вредности. Уставом је прокламовано начело поделе власти и уведен парламентарни систем. Положај и функција Уставног суда опредељени су у складу са европским стандардима уставног судства. Уставом је одређено да Уставни суд представља самосталан и независан орган који штити уставност и законитост у складу са Уставом. Уставом је одређена надлежност и састав Суда и гарантована сталност судијске функције. Такође, Уставом је било одређено и да су одлуке Уставног суда општеобавезујуће и извршне.

Међутим, упркос таквом одређењу положаја и надлежности Уставног суда његовим деловањем у пракси нису остварени и очекивани резултати. Нова улога Уставног суда најављена је тек по извршеној промени власти 2000. године. У промењеном демократском амбијенту Уставни суд се истински окренуо заштити основних начела владавине права и темељних људских права и слобода. Ипак, то је био само наговештај његовог новог деловања. Оно је спречено вољом тадашње власти која је Уставни суд оставила без кворума за рад. Тако је Суд без своје кривице лишен могућности остварења Уставом му поверене функције. Блокада рада Уставног суда отклоњена је тек после 15 месеци избором недостајућих судија. У новом саставу Уставни суд је изнова започео мисију очувања владавине права. Овакво деловање Уставног суда резултирало је оценом неуставности најважнијих закона и владиних уредби које су задрале у искључиви резерват законодавне надлежности. У том периоду Уставни суд је посегао и за изрицањем привремене мере у циљу спречавања штетних последица примене закона из области правосуђа. Осим тога, рад Уставног суда тог времена обележен је и самоиницијативним покретањем поступака оценом уставности Закона о локалним изборима и Закона о локалној самоуправи. Овакви поступци Суда били су јавно подржани и од тадашњих носилаца власти, али само декларативним изјавама у средствима јавног информисања. Сукоб између Уставом прокламованог и стварно жељеног положаја Уставног суда од стране тадашњих политичких странака на власти резултирао је новом блокадом његовог рада. Она се исказала опструкцијом поступка избора недостајућих судија и председника Суда од стране Народне скупштине. Због тога је рад Суда био изнова блокиран у периоду од 14 месеци. Вољом политичких чинилаца Уставни суд је поново лишен могућности обављања своје уставне функције. То је био резултат нечињења управо оних политичких снага које су се вршећи власт у јавним наступима најгласније залагале за владавину права и јачање институција система. У којој мери је таквим понашањем дерогирана уставно-судска функција није потребно посебно образлагати. На жалост, све то је било пропраћено упадљивим ћутањем средстава јавног информисања. Њихова активност и критика рада Уставног суда оживела је тек са успостављањем функције Уставног суда избором судија садашњег састава извршеним децембра месеца 2007. године. Стога пада у очи да је тадашњим

„самозваним“ легалистима и појединим медијама Уставни суд представљао декоративну институцију прихватљиву само у времену када је онемогућен да врши уставну функцију, или када то чини на начин како они опредељују и доживљавају улогу Уставног суда у остваривању њихових политичких циљева. Несумњиво је да такво понашање има за директну последицу урушавање институције Уставног суда, што се чини и мимо свих демократских принципа недопуштеном критиком донетих одлука Уставног суда.

Уставни суд је чувар Устава и гарант владавине права у Републици Србији. Хитност његовог деловања је пожељна, али се она не сме поистоветити са захтевом да Уставни суд својим одлукама удовољава политичким захтевима било позиције било опозиције. То не значи да Уставни суд тиме жели да оправда застоје појединих поступака оцене уставности и законитости а још мање да избегава вршење Уставом му поверене функције. Напротив, дубоко свестан и улоге коју има и правних последица које носе његове одлуке Уставни суд настоји да своју функцију врши искључиво у служби владавине права и делотворне заштите људских права и слобода. У контексту таквог става Уставног суда и овом приликом морам указати да Уставом утврђена обавеза доношења закона о суштинској аутономији Покрајине Косово и Метохија још увек није реализована, иако је од доношења Устава од 2006. године до данас протекло готово пуних седам година.

Рад Уставног суда у периоду након доношења Устава од 2006. године обележен је вршењем основне надлежности – нормативне контроле уставности и законитости и одлучивањем о уставним жалбама. Установљењем надлежности Уставног суда да одлучује о уставним жалбама Република Србија се и стварно прикључила европском тренду успостављања непосредне уставне заштите људских права и слобода. На тај начин Уставни суд се ставио у службу заштите права грађана и свих других недржавних субјеката од последица неуставности и незаконитости одлука донетих од стране јавних органа. То правно средство доступно је сваком када је држава репрезентована кроз ма који орган повредила основна права грађана и других недржавних субјеката. Пред Уставним судом у овом саставу до данас је било у раду 35.211 предмета по уставним жалбама, а решено је укупно 20.621, од чега само у овој години 5401 предмет. Те бројке говоре не само о оптерећености Суда већ и о степену

угрожавања Уставом зајемчених људских права и слобода. Суд је у границама својих могућности настојао да поднете уставне жалбе узме у разматрање у примереном – разумном року. На жалост, тај циљ објективно није могуће остварити у односу на све подносиоце уставних жалби. Стога је Уставни суд био принуђен да установи правила хитног поступања, свестан да се тиме нарушава принцип решавања предмета по редоследу пријема. Поступајући на тај начин Уставни суд је само у прошлој години усвојио 1.044 уставних жалби због повреде права на правично суђење учињено неједнаким поступањем редовних судова. У којој су мери те одлуке Суда допринеле успостављању правне сигурности и владавине права није потребно посебно образлагати. Успостављању владавине права Уставни суд је допринео и доношењем више од 50 одлука о неуставности бројних одредаба системских закона. Примера ради то су Закон о порезима на имовину, Закон о Војнобезбедносној агенцији и Војно обавештајној агенцији, Закон о заштити података о личности, Закон о информисању, Закон о утврђивању надлежности АП Војводине, Закон о електронским комуникацијама, Закон о планирању и изградњи, Закон о заштити права и слобода националних мањина и др. Осим тога касирано је и 15 уредби Владе Републике Србије, које су задирале у законодавну надлежност. Уз све то, Уставни суд је у оквиру своје надлежности решио и све предмете за забрану рада удружења грађана. Активност Суда у садашњем саставу обележена је и покретањем поступка оцене уставности по сопственој иницијативи као и издавањем привремених мера забране извршења појединачних аката до коначне одлуке о уставности закона на основу којих су ти акти донети. Решено је и 808 жалби неизабраних судија и носилаца јавнотужилачких функција. Предузете су и мере за извршење одлука Уставног суда, што је резултирало враћањем више од 150 одборничких мандата. Одлуке Уставног суда су уважене и од стране редовних судова и то тако што су редовни судови у складу са налогом Уставног суда изменили своје одлуке.

И на крају, али не и по значају треба истаћи да су се тек по измени Закона о Уставном суду које су ступиле на снагу 4.1.2012. године стекли објективни услови за рад Суда по већима, као и за суштинску независност Суда прописивањем његове буџетске самосталности. Увођењем великих и малих већа у знатној мери убрзано је решавање старих предмета. За очекивати је да ће те измене тек у наредном периоду дати пун ефекат на плану ажурности Суда. Ово

тим пре што је Уставни суд управо у овој години јубилеја коначно добио репрезентативну зграду и адекватан смештајни простор. Тиме је омогућено кадровско јачање стручне службе и створене реалне претпоставке за побољшање квалитета судских одлука и убрзање поступка. Све то, као и на делу потврђено опредељење Владе да поштује законом прописану буџетску самосталног Уставног суда уверава нас да је Уставни суд Србије коначно превазишао све препреке које су га у прошлости објективно спречавале да као самосталан и независан државни орган оствари пун допринос на успостављању владавине права и заштите људских права и слобода у складу са Уставом Србије и међународно признатим правним стандардима. Тој мисији Уставни суд је искрено посвећен без обзира на чињеницу да ли и у којој мери важећи Устав обезбеђује остваривање свих очекивања актуелних учесника политичког и правног обликовања процеса демократизације нашег друштва. Остварење тих настојања Уставног суда опредељено је и његовом спремношћу да уважавајући искуства и судску праксу Европског суда за људска права и праксу других уставних судова у региону и у Европи да свој допринос успостављању владавине права и унапређења демократских процеса у Републици Србији. Стога, овом приликом, желим да се захвалим свим на нашој конференцији присутним уставним судовима на већ пруженој помоћи на том плану путем билатералне сарадње. Уверен сам да ће наши међусобни односи и у будуће представљати плодотворну сарадњу која ће резултирати делотворном заштитом људских права и слобода, јачањем демократских процеса и тријумфом силе права над правом силе.

Стога очекујем да ће и данас презентовани реферати и дискусије на тему „Положај и перспектива уставног суда“ представљати немерљив допринос унапређењу уставно-судске заштите и изналажењу правог одговора на све изазове са којима се европско уставно-судство данас суочава.